

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
Сосуновського Володимира Сергійовича

«Територіальна громада: соціально-філософський аналіз»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09. 00. 03 - соціальна філософія та філософія історії.

На зміну системи просвітницьких цінностей модернізму чи постмодернізму (згідно з. Ю. Хабермасом, культу розуму) йде інформаційно-цифрова або постіндустріальна (нанотехнологічна) епоха глобалізаційних цінностей (надлюдського культу сили). Тому сучасні технології організації та управління державою, суспільством і людиною розвиваються і змінюються дуже швидко (і це протікає дуже суперечливим чином). Але цікаво, що процес кардинальних змін охопив не тільки об'єктивні «зрізи» (параметри) сфери соціально-економічного та соціально-політичного буття держави «зверху», але і суб'єктивні «зрізи» становлення громадянського суспільства і прояву громадянської ініціативи людини в рамках її існування в тих чи інших територіальних спільнотах, тобто «знизу». В цьому плані важливо мислити і діяти у відповідності з діалектикою об'єктивного і суб'єктивного. Безперечно, що, з точки зору оновлення способів та правил організації і управління життєдіяльністю людей «знизу» одним із самих важливіших і дійсних факторів цих змін на місцях - і в селах, і в селищах, і в містах - є реформа органів місцевого самоврядування, в першу чергу, розвиток суміжних місцевих громад, розширення їх до юридично-правового статусу «об'єднаних територіальних громад» (ОТГ), автономного їх існування в рамках процесу децентралізації державного устрою в Україні. Це реформування припускає сутнісні зміни в соціокультурній й морально-духовній сферах, тобто у тих сферах, які пов'язані з активною і творчою життєдіяльністю соціально-динамічної і креативно-розвинутої людини. Основним лейтмотивом дисертаційного дослідження В. С. Сосуновського є креативна ідея автора, яка має певний діалектичний сенс, а саме: «Розвиток територіальних громад – це підґрунтя розквіту держави. Країна яка відбудовує себе знизу, розвиває інфраструктуру й економіку на місцях, має майбутнє. Самодостатність й розквіт країни починаються з спроможності територіальних громад, звідти, де повсякденне життя людина має комфортний формат й необхідну безпеку» (с.135). Тобто, без розвитку територіальних громад, місцевого життя та їх представницьких органів

неможливо подальше просування соціуму (с.63). Тому, з часу отримання Україною незалежності проблема формування життєздатного, вільного та креативного громадянина української держави в умовах, як підкреслює дисертант, «модернізації соціального, громадянського простору в напрямку оптимального облаштування територіальної громади в сучасному, швидко змінюваному соціуму», не втрачає своєї актуальності. На думку, дисертанта, актуальність даної тематики обумовлена також відсутністю узагальнюючих філософських уявлень про феномен територіальної громади, галузевою однобічністю дослідження даної проблеми, баченням досліджуваної проблеми через вузьку професійну парадигму.

Основною метою і головним завданням дисертаційного дослідження В.С. Сосуновського «Територіальна громада: соціально-філософський аналіз» є соціальне-філософське осмислення, аналіз і опрацювання проблемного поля та теоретичних моделей понятійної рефлексії соціально-філософських вимірів феномену «територіальної громади» як соціокультурного, соціопрактичного, людиновимірного явища, що викликає неабиякий теоретико-пізнавальний і науково-практичний інтерес. В зв'язку з цим треба підкреслити, що проблемне поле соціально-філософського дискурсу представленої дисертації відповідає сучасним запитам і потребам розвитку українського громадянського суспільства та вимагає соціально-філософської концептуалізації.

В дисертації систематизовано цікавий бібліографічний масив літератури та здійснено його всебічний аналіз, який став теоретико-методологічною основою осмислення дисертантом запропонованої теми. В процесі опрацювання цієї наукової літератури автор прийшов до висновку, що до початку 21 століття у філософському генезисі понятійної конструкції «територіальна громада» можна виокремити латентний період. Тому, до цього часу, незважаючи на велику кількість галузевих досліджень суспільства, не було соціально-філософського, комплексного дослідження проблем формування і функціонування територіальної громади як найдрібнішій частині адміністративно-територіального устрою України, як важливого соціокультурного явища, у контексті її людиновимірних функцій, і тому в сучасній філософській думці філософське осмислення феномена територіальної громади є недостатньо розробленим і характеризується фрагментарністю. А у

вітчизняній соціально-філософській літературі до сих пір відсутні науково-теоретичні розвідки базового категоріального інструментарію відносно філософського розуміння сутності поняття «територіальна громада». У зв'язку з цим, слушною є філософська рефлексія зазначеної теми з урахуванням сучасної практики реформування територіальної громади в світі та в Україні. Одним із чинників, який, на думку автора, стимулює дослідження зазначеної проблеми, є необхідність перегляду традиційного розуміння територіальної громади тільки як елементу територіального устрою країни і надання цьому розумінню соціально-філософського виміру, «людського бачення».

У першому розділі, підрозділ 1.1 дисертант досить системно та глибоко проаналізував стан наукового опрацювання проблеми соціально-філософських вимірів територіальної громади у суспільствознавчій думці і науки. Автор В.С. Сосуновський підкреслює, що він в цьому дослідженні спирався на творчий доробок вчених запорізької школи соціальної філософії, а саме: В. Воловіка, М. Лепського, Т. Бутченка, В. Воронкової, В. Жадька, І. Капріцина, О. Краснокутського, Л. Кривеги, С. Подмазіна, В. Скворця, О. Тарана, І. Утюж, І. Чайки, І. Шавкун, які розглядають в своїх роботах фундаментальні теоретичні аспекти проблем розвитку суспільства, де, у тому числі, підкреслюється, що «подолання абстрактності та утопічності проектів – головне завдання сучасного суспільства стосовно реформування територіальної громади, її соціальної структури та соціального призначення. (с. 39). Далі у даному розділі дисертації В. С. Сосуновський відмічає, що у літературі «домінував економічний, юридичний, історичний, політологічний, управлінський підходи до вивчення функціонування та господарської і соціокультурної діяльності територіальної громади та її розвитку. Поза увагою фахівців залишився людиновимірний аспект територіальної громади, що обумовлює нагальну потребу в соціально-філософському аналізі досліджуваної проблеми» (стор.52). В зв'язку з необхідністю вирішення цих питань автор звертається до системному аналізу праць Платона, Аристотеля, А. Августина, Ш. Монтеск'є, до філософії епохи Просвітництва (Вольтера, Д. Дідро, Ж. Руссо, Ж. Кондорсе), до представників німецької класичної філософії (І. Гердера, І. Канта, Г. Гегеля), до західної соціально-філософської традиції Л. Вірта, М. Вебера «Місто», Л. Мамфорда, Ю. Хабермаса, Ф. Джеймисона.

Проблема людиновимірності територіальної громади знайшла відображення в наукових розвідках таких закордонних авторів, як Дж. Буковські, С. П'ятоні та М. Смирла в книзі «Між європеїзацією та місцевими товариствами: простір для територіального управління». А проблемі різноманіття ідентичностей в територіальних громадах Європейського Співтовариства присвячена робота Гарі Маркса «Територіальні ідентичності в Європейському Союзі». На сучасному етапі певні аспекти проблеми територіальної громади були розглянуті і в філософських розвідках дослідниць Т. Шубіної «Територіальна спільнота: інституалізація та концептуалізація поняття» та Т. Котельникової «Соціокультурні цінності територіальних громад у функціонуванні сучасного китайського суспільства».

У підрозділі 1.2 дисертант здійснює філософську рефлексію, щоб розглянути в комплексі три парадигмальні сторони соціально-філософського аналізу територіальної громади, тобто: онтологічні, гносеологічні, аксіологічні параметри У межах дії цих трьох дослідницьких кроків (с. 42-50) і на основі задіяння принципів об'єктивності, історичності, сходження від абстрактного до конкретного, дуже слушно використаних в дисертації історико-генетичного, системного, аксіологічного, синергетичного, компаративного теоретико-методологічних підходів до аналізу територіальної громади, В.С. Сосуновському вдалося зафіксувати її як динамічну, складну соціальну систему (в зв'язку з суспільством і державою) і яку, в тій же час, не можна описати за допомогою лише одних кількісних показників та лінійних закономірностей (с.42). І саме ця методологічна і функціонально-гносеологічна база дозволила дисертанту зробити діалектичний висновок відносно евристичного значення філософського дискурсу для наукового пізнання територіальної громади, а саме: «Філософська рефлексія територіальної громади спрямована на визначення соціально-конструктивних принципів її облаштування в сучасному соціумі, на з'ясування в світі мудрості та «царині софійності» людиновимірних взаємин цілого (держави) та окремого (територіальна громада)» (автореф. с7). І з цим висновком автора дисертаційного дослідження неможливо не погодитися.

Дисертант чітко усвідомлює важливе методологічне і функціональне призначення філософії як фундаментальної соціальної науки щодо сутності територіальної громади, а саме: «акцентувати увагу на «больових точках»

функціонування суспільства та спрямовувати інтелектуальні розвідки на осмислення проблем, ситуацій та подій, які впливають на соціальні перетворення навколишнього світу. Критичність, раціональність та свобода філософських розмислів сприяють формуванню адекватної картини світу та досягненню соціально-конструктивного облаштування навколишнього світу взагалі та територіальної громади зокрема» (с.162). Конкретно і по суті предмета дослідження автор розвиває свою думку в напрямку визначення органічної єдності категорій філософії і територіальної громади. Здійснюючі структурний аналіз внутрішнього змісту поняття «територіальна громада», з точки зору цілісності і взаємозв'язку її елементів, В. С. Сосуновський приходить до наступної думки: «територіальна громада – це соціально-філософська категорія, що позначає стійку, історично та соціально обумовлену, засновану на просторових, економічних, культурних, етнічних, соціальних, політичних, моральних та інших принципах спільність людей, що характеризується самодостатністю, автономністю, володіє певним соціокультурним потенціалом та соціальним капіталом» (автореф. с.7).

Треба підкреслити, що через все дисертаційне дослідження автор проводить методологічну стратегію філософської рефлексії територіальної громади, осмислення її соціального буття як суб'єкту місцевого самоврядування і місцевого органу влади в її взаємозв'язку з державною владою, а також вивчення співвідношення функцій держави (як центру) і громади (як периферії) крізь діалектичну призму взаємовідносин діалектичних категорій цілого і окремого (автореф.с.7), загального і відмінного (с.61), загального і особливого (с.110).

У другому розділі дисертації автор особливу увагу приділяє аналізу наукових розробок семантичного проблемного і смислового поля понятійної конструкції «територіальна громада». У науково-дослідницький спектр дисертаційного соціально-філософського розглядання потрапили такі її онтологічні, гносеологічні і аксіологічні параметри, творчий розвиток яких дійсно роблять це дослідження науковим. Цей свідомий крок В.С. Сосуновського підтверджується всебічним аналізом в дисертації основних чинників, атрибутів і історичних факторів існування і розвитку територіальної громади, а саме такі її важливі концепти чи індекси, як «верв», «мир», «сіло», «община», «громада», «громадянин» «територія»,

«навколишнє середовище», «жителі громади», «інтереси», «потреби», «ідентичність», «соціальний простір», «екзистенція», «державність», «функції», «суб'єктність», «монада», «духовність», «людиновимірність», «самобутність». Таким чином, глибокий теоретико-методологічний аналіз сутнісних характеристик територіальної громади і особливостей функціональної взаємодії державної влади і суб'єктів місцевого самоврядування в епоху інформаційних, ринково-модерних цінностей сприяв розумінню автором життєвої потреби актуалізувати пріоритетне існування територіальної громади в системі суспільних відносин і (у зв'язку з цим) серйозного дослідження і формулювання теоретико-філософських принципів соціокультурної парадигми територіальної громади. На думку дисертанта, сьогодні в соціально-філософській думці на перше місце виходять аксіологічні параметри соціального буття, тобто цінності гуманізму, злагоди, добра, блага, тобто людиновимірності. І це дуже важливо, коли екзистенційні виміри соціального буття людини проходять перевірку часом та верифікацією в умовах нових світових викликів, особливо таких як пандемія коронавірусу (с.53). Цій актуалізований автором напрямок дослідження послідовно приводить його до функціонально-гносеологічного розглядання важливих рис історичної генези територіальної громади у якості потужного соціокультурного явища.

У третьому розділі, підрозділ 3.1 мова йде про висвітлення соціокультурного проблемного поля понятійної конструкції соціального буття територіальної громади в сучасній Україні. Важливими складовими цього поля є: по-перше уповільнення темпів створення об'єднаних територіальних громад, по-друге, гальмування об'єднання з боку багатьох громад та їх очільників; по-третє, правова невизначеність засад щодо нового адміністративно-територіального устрою України» (с.126), а також мова йде про аналіз основних напрямів реформування територіальної громади та проблем в практиці застосування інноваційних технологій в усіх сферах життєдіяльності, що стосується управління, господарства, комунікаційних процесів, соціальних, освітніх, медичних та транспортних послуг (с.152).

У підрозділі 3.2 дисертації автор Сосуновський (вже одночасно і як голова об'єднаної Кушугумської ОТГ) чітко відобразив і проаналізував сучасні відношення територіальної громади (як категорії окремого) і центральної влади та інститутів

держави (як категорії цілого) в системі сучасних суспільно-правових відносин за допомогою цілісного розглядання наступних сутнісних об'єктивних та суб'єктивних рис існування та чинників становлення нового адміністративно-територіального устрою України: «державна влада», «громадянське суспільство», «урбанізація», «бюрократизація», «корупція», «безробіття», «міграція», «заробітчанство», «реформування», «екзистенціали самодостатності», «інновації», «деіндустріалізація», «децентралізація», «муніципалізація», «виховання», «гуманізація», «сціальний капітал», «особистість», «самоврядування». Вони, на його думку, повинні розвиватися на основі загальної ідеології «сумісних дій»: тобто в громаді треба «працювати разом», бути командою для вирішення актуальних проблем спільного буття в громаді. Взаємодія інтересів справляє істотний вплив на формування особистості, а також сприяє втіленню в життя глобальної парадигми олюднення соціального простору, гармонійної взаємодії культурного та природного ландшафту, що, в свою чергу, сприяє повноцінній життєдіяльності спільноти і людини, в самому центрі якої – свободна, гармонійна і самодостатня людина, чия праця, пізнавальна активність і творча діяльність – це головна рушійна сила, мета, ціль розвитку територіальної громади і громадянського суспільства (с.50, с.153). Автор слушно підкреслює, що в Україні відбувається глобальне горизонтальне та вертикальне перетворення системи державного управління, куди входять зразу кілька базових реформ щодо територіальних громад. Мова не тільки про децентралізацію, а й про реформу адміністративно-територіального устрою, про зміну системи виконавчої влади загалом. Таких комплексних завдань одночасно не вирішувала в останні роки жодна європейська країна (с.129).

Актуальність дисертації виходить з того, що вона виконана відповідно до науково-дослідної теми: «Соціально-філософська концептуалізація особливостей розвитку сучасного соціуму», номер державної реєстрації – 0116U004847 (січень 2016 – грудень 2020) та планів науково-дослідної роботи кафедри соціальної філософії та управління Запорізького національного університету.

Дисертація містить у собі такі елементи наукової новизни:

Уперше:

- за допомогою теоретико-методологічного інструментарію дана систематизована, наукова-філософська рефлексія категоріального ряду семантичного поля поняття «територіальна громада»;

- з'ясовано проблемно-предметне поле територіальної громади як наукової соціально-філософської категорії у якості монади соціальності, що володіє соціокультурним потенціалом, соціальним капіталом;

- сформульована і проаналізована філософсько-інтегрована монадологія цілісного теоретико-методологічного комплексу - онтологічного, гносеологічного, аксіологічного, синергетичного підходів до філософського визначення феномену «територіальна громада».

Уточнено:

- уявлення про специфіку взаємодії територіальної громади і центральних органів влади, центральних інститутів держави в контексті Ринково-модерних відносин;

- уявлення про понятійно-конструктивну сутність та про ідеологічні і світоглядні складові (ареали) проблемного поля соціального буття територіальної громади в сучасній Україні.

Набули подальшого розвитку:

- розуміння про використання сучасних інноваційних технологій та методів обґрунтування соціальних детермінант оптимізації процесів життєдіяльності територіальної громади, залучення здобутків передового світового досвіду щодо місцевого облаштування з метою удосконалення життя членів територіальної громади на теренах України.

Але, при наявності викладених вище позитивних рис дисертаційного дослідження В.С. Сосуновського, мають місце і певні дискусійні моменти та зауваження:

По-перше, на наш погляд, не зовсім зрозумілим є розгляд в дисертації питання про характер здійснення форм власності, що торкаються суспільних та виробничих відносин між громадянами усередині самої територіальної громади, а також її відносин як суб'єкту власності (хоча в дослідженні підкреслюється, що

«територіальна громада, за законодавством України, не є юридичною особою» (с.146)) із суб'єктами державної форми власності. Виникає питання, яким чином будуть здійснюватися відносини між суб'єктами господарської діяльності територіальної громади і держави в умовах ринково-модерної системи? Яким чином будуть розподілятися матеріальні блага, майно, сукупний валовий продукт громади? Але, на наш погляд, щодо відповіді, то треба керуватися законами класичної економічної теорії додаткової вартості. У зв'язку з чим сам автор підкреслює, що «соціальний простір (громади - автор) базується на системі суспільних відносин, які виступають певною мірою продуктом виробничих відносин і відображають соціальну структуру суспільства і положення соціальних суб'єктів по відношенню один до одного» (с.69).

По-друге, в дисертації послідовно впроваджується думка або концепція, щодо необхідного і дійсного панування в «менталітеті» членів громад духу «спільних дій» (с.110), ідеології команди, яка повинна «працювати разом» (с.150), усвідомлювати себе частиною загального цілого, колективу. Що це таке є зрозумілим, але як ці ідеї будуть втілюватися в соціально-практичну площину дії громадян територіальної громади не зовсім ясно (наприклад, відповідно досвіду паризької комуни, ізраїльських кібуц або китайських «народних комун») ? Так, сам автор дисертації на сторінці 39 відмічає, що у наукових дослідженнях суспільствознавчих наук дуже треба позбавлятися від абстрактних та утопічних проектів, в тому числі і стосовно реформування територіальної громади.

По-третє, в дисертації автор відмічає, що «раніше в соціальній філософії поширеним було домінування і абсолютизація принципу економізму» (с.45). Але ми сподіваємося, що, в цьому аспекті інтерпретування мова не йде про теорії вульгарного економічного детермінізму. Так і сам дисертант підкреслює, що, у розумних межах «територіальна громада є проявом існування і розвитку соціально організованою матерії. яку можна тлумачити і як «соціальний простір»» (с.69). З іншого боку, на нашу думку, саме сам дисертант В. С. Сосуновський абсолютизує духовний фактор життя та розвитку людини і в суспільстві і в територіальній громаді. Так він пише: «Людина, по суті, з самого початку живе в просторі, який в ідеалі конструюється духовно» (с.90, с.88-90). На наш погляд, до цього питання треба

підходити діалектично, що і зробив автор, як приклад самому себе, на сторінці 69, розглядаючи діалектичні моменти у відносинах категорій «матеріальне» і «нематеріальне» виробництво: «Підґрунтям існування та розвитку соціуму та його складових – територіальних громад – виступає суспільне виробництво, яке можна тлумачити як спільну, організовану діяльність людей по перетворенню природних ресурсів з метою створення матеріальних і нематеріальних благ та послуг, необхідних для існування та розвитку людини, територіальної громади та суспільства в цілому».

По-четверте, на сторінці 47 В. С. Сосуновський, аналізуючи плюралістичну «картину» щодо методологічної ситуації в системі сучасних знань про територіальний устрій країни, у висновку відмічає: «постмодернізм відмовляється від «дзеркальної теорії пізнання», згідно якої «уявлення розуміється як відтворення об'єктивності, що знаходиться поза суб'єктом», через що для філософії класичного типу «головними ціннісними категоріями ... є адекватність, правильність і сама Істина» (Ф. Джеймісон)». Як нам відомо, концепція істини в постмодернізмі виступає як концепція «ігор істини». Виникає запитання такого роду: процитована точка зору щодо концепції істини постмодернізму є і позицією самого автора? Якщо це так, то чому? На наш погляд, в цьому питанні треба спиратися на класичну західну гносеологічну традицію, тобто на діалектику абсолютної та відносної істини, на діалектику об'єктивного та суб'єктивного.

Але, разом з тим, ці зауваження теоретико-дискусійного плану не знижують у цілому високого рівня дисертаційної роботи, тема дисертації має глобальний характер і глобальне значення для людства.

Основний зміст, результати та висновки дисертаційного дослідження достатньо повно відображені у 12 наукових працях, серед яких 5 статей – у спеціалізованих фахових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз. Всі праці написані без співавторів. До позитиву слід віднести широку джерельну базу дисертаційного дослідження, яка нараховує 244 найменування, з них іноземними мовами 12. Апробація результатів дослідження відбулася на 7 міжнародних, всеукраїнських і університетських конференціях. Автореферат

структурно і змістовно відображає основний зміст дисертації. Автореферат і дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника».

З урахуванням всього сказаного, вважаємо, що дисертація «Територіальна громада: соціально-філософський аналіз» відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженому Постановою КМ України № 567 від 24.07 2013 року зі змінами, затвердженими Постановами КМ України № 656 від 19.08 2015 року та № 1159 від 30.12 2015 року, № 567 від 27.07. 2016 року, № 943 від 20.11.2019 року, № 607 від 15.07.2020 року, паспорту спеціальності 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії, профілю спеціалізованої вченою ради Д 17.051.05 при Запорізькому національному університеті, а її автор - Сосунівський Володимир Сергійович - заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності - 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Національного університету

«Запорізька політехніка»

О.М. Повзло

Підпис доц. Повзла О.М. засвідчу,

учений секретар НУ «Запорізька політехніка»

к.соц.н., доцент

В.В. Кузьмін

